

SZIGETI PÉTER

A jog létmódjai:
normativitás – döntés –
jogviszonyok
és közhatalom

A JOGI OBJEKTIVÁCIÓ TÁRSADALOM-
ÉS JOGELMÉLETE

Gondolat Kiadó – SZE DF ÁJK
Budapest–Győr, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ	11
A kezdet...	13
Szakkjogtudományok – jogelmélet	16
I. TÁRSADALMI LÉT – TÖRTÉNETISÉG – ÉS A TÁRSADALMI FORMÁCIÓK SZEKULÁRIS ELMÉLETE	23
1.1. Az ontológia és a szaktudományos ismereti szintek, a létrétegek, a létszférák és a kategóriák	24
1.1.1. A lét, a létrétegek, a létszférák és a kategóriák viszonyáról	27
1.2. A társadalmi lét történetiségének alapvonásai	39
1.3. Irreverzibilis időfolyam és történetiség	44
1.4. Társadalmi formák és a történelem értékelésének rivális megoldásai	47
1.5. Társadalmi-gazdasági alakulat – termelési módok – társadalmi integrációs formák	50
1.6. A formaelmélet, az államelmélet és a jogelmélet kapcsolata: az államtípus (Á) – az államforma (K) és az államrend (E) viszonya	62
1.6.1. A jog genéziséről	65
1.6.2. A jogelmélet alapkategóriái: Jogtípus – Jogcsalád – Jogrend, az Általános – a Különös és az Egyedi meghatározottság szintjén.	66
1.7. Az államfejlődési utak problémája	71
1.8. Az állam elhalásának kérdéséről	73

II. A JOG TÖRTÉNETISÉGÉNEK ELMÉLETI MAGYARÁZATAI – VÁLTOZATOK	81
2.1. A történeti-jogi iskola fellépése Németországban	82
2.2. A történeti iskola hegelianus kritikája	85
2.3. lét és érték dualizmusának elvetése a hegelii objektív idealizmus alapján	87
2.4. H. S. Maine: a haladó és a stagnáló társadalmak hatása a jogfejlődésre	88
2.5. Jogelméleti gondolkodás a klasszikus marxizmusban	90
2.6. A mérsékelt pozitívizmus: H. L. A. Hart jogkonceptiója	94
III. A NORMATIVITÁS SZOCIOLÓGIKUMA A társadalom normarendszerének differenciálódása	99
3.1. A jog a társadalmi normák összefüggésében – a jog normatív oldalának helyi értéke	100
3.1.1. Életszituációk – magatartásformák és normativitás	102
3.1.2. A társadalmi norma és differenciálódása	103
3.1.3. A szokást jellemző tulajdonságok	105
3.1.4. A konvenció	106
3.1.5. A modern jog és formái	107
3.1.6. Kitekintés M. Weber és W. G. Sumner munkásságára	109
3.2. Az antropológia üzenete a szokások jogelméletének: A. Gehlen tehermentesítési elmélete	111
3.3. Somló Bódog felfogásának összevetése a normakontinuum-elmélettel	114
IV. A POLITIKUM KONSTRUKCIÓJA	119
4.1. Módszertani előhang	120
4.2. A politikai megközelítő értékű megoldásai: pánpolitizáló és arisztokratikus felfogás. (Problémafelvetés)	121
4.3. Carl Schmitt megoldása: kritikai átvilágítás és ellenvetések	123
4.4. Az állami és a társadalmi viszonya: Schmitt és Lukács	130
4.5. Uralomelmélet – politikai hatalom: a „politikum” és a „politikai” cselekvés	137
4.6. A statika nézőpontjának felváltása a dinamikával, a politizációs folyamat jellemezése: kétirányú közvetítés a polgári társadalom, a politikai társadalom és a politikai állam között	140
4.6.1. A közpolitika (policy) helye ebben a processzusban	147
4.6.2. A harc és az integráció újratermelődő attitűdjének szociális meghatározottsága.	149

V. A JOG HELYE A TÁRSADALOM TOTALITÁSÁBAN ÉS ÖNREFERENCIÁLIS RENDSZERSZERŰSÉGE	153
5.1. A jog létalapja – dialektikus filozófiai és komplex rendszerelméleti megközelítésben	154
5.2. Az elvont azonosságfilozófiák álláspontja	154
5.3. A konkrét azonosság filozófiai-módszertani álláspontja.	160
5.4. Az önreproduktív-önépítő társadalmi lét és a jog létalapja	164
5.5. A jog létalapjának viszonya a jog önreferenciális rendszerszerűségéhez	170
5.5.1. A jogrendszer immanens, műveleti-jogértelmi zártsága és társadalmi-történelmi környezetének nyitottsága	171
5.6. A jogi objektiváció tételezettsége: ember alkotta, tárgyspecifikus kategóriái	182
5.6.1. Az okság szerepe a jogban	183
5.6.2. A finális determináció a jogban	186
5.6.3. Cél és érték viszonya a jogban	188
5.7. A jog tárgyspecifikus kategóriái: pozitivitás – érvényesség – jogrend – törvényesség – alkotmányosság	192
5.7.1 A jog pozitivitása – amely a forma formalizált mozzanataiból ered	192
5.7.2. A jogi norma érvényessége	194
5.7.3. A jogrend: jelentése és változása ontológiai és hermeneutikai perspektívában	201
5.7.4. A törvényesség	212
5.7.5. A jogbiztonság	215
5.7.6. Az Alkotmányosság jogelméleti kategóriája: a jogimmanens, önreflexiós szint megemlése	217
5.8. A struktúra dinamizmusának következményei: a létmódok. Norma – Döntés – Jogviszonyok és Impérium	222
VI. LEGALITÁS – LEGITIMITÁS, MORALITÁS. ALKOTMÁNYOZÓ HATALOM ÉS ALKOTMÁNY. A JOGALKOTÁS JOGELMÉLETI NÉZŐPONTBÓL: AZ ÁLTALÁNOS AKARAT KÉPZÉSE, TÍPUSAI	231
6.1. Legalitás és legitimitás újkori viszonya	232
6.1.1. Legalitás és moralitás: antinomikus viszony, teista visszavezethetőség vagy „tertium datur”?	238
6.1.2. Alkotmányozó hatalom – alkotmány – alkotmányozás	243
6.2. A természetjog fogalmilag (M. Weber). Ontológiai, újratermelő és közvetítő státusza a társadalmi lét és a pozitív jog között	249

6.3. A jogszolgáltatás stádiumai: közvetítési folyamat a jog előtti szakasz – a természetjog és a pozitív jog között	252
6.4. Jogalkotás jogelméleti nézőpontból: a minden egyes akaratától az általános akaratig vezető út	261
6.4.1. A közérdek	261
6.4.2. A magánjogi, partikuláris-konfliktusrendező közérdek	263
6.4.3. Paradigmatikus változatok: J. J. Rousseau – G. W. F. Hegel – R. Pound és a politikai piac (Public Choice és a közjavak természetes monopóliuma)	265
6.5. Konklúziók – a közérdek szubsztantív fajtái	288
6.5.1. magánjogi, partikuláris-konfliktusrendező; 6.5.2. empirikus közérdek; 6.5.3. generikus közérdek; 6.5.4. specifikus közérdekek: a kollektív identitás fennmaradása és/vagy fejlesztése. Az érdekek elismerése és prioritizáló artikulálása	288
VII. JOGALKALMAZÁS – JOGÉRTELMEZÉS – JOGTALÁLÁS ÉS BÍRÓ ALKOTTA JOG	
Elméletek, teorémák, hipotézisek	291
7.1. A bírói szerepfelfogások	292
7.2. Paradigmák a jogalkalmazásban: fogalmi elemzések és jogesetek	298
7.2.1. Racionalista dogmatizmus versus az erkölcsi egyenértékűségek pluralizmusa	298
7.2.2. A bíró „a törvény szavát kimondó száj” montesquieu-i paradigmája: a mechanikus jogalkalmazás modellje vagy a polgári törvényesség 18. századi követelménye?	305
7.2.3. A jogi szillogizmus logikai racionalizmusa – dogmatizmussal és anélkül	306
7.2.4. A szkepticiista relativizmus pszichológiai változata: a jogbiztonság mint apapótlék (J. Frank)	313
7.2.5. Az egységes magyarázat paradigmája: C. Schmitt decizionizmusa	315
7.2.6. Az egységes magyarázat paradigmája: az esetnorma Wolfgang Fikentschernél	323
7.2.7. A könnyű és a nehéz eset között differenciáló megközelítések – a normálforma beiktatása	328
7.2.8. Jogi normák – jogtételek versus szabályok (rules) – egyéb magatartásminták (principles; policy) összevetése	334
7.2.9. Kitekintés: a regulatív és a feladatnorma viszonya a reprodukzív és innovatív normához	341

7.3. Casus perplexus vagy joghézag?	343
7.3.1. Palmer vs. Riggs és a nehéz esetek alfajai	344
7.3.2. A joghézag mint olyan: szubjektív és objektív okai – fogalmi síkon és jogesetekben	345
7.3.3. A normakollíziós problematika (bár több norma vagy dogmatikai fogalom is releváns, mégisincs konkluzív törvényi megoldás az életbeli esetre – mint a normálformánál)	349
7.3.4. Alapelvi bíráskodás, ab ovo mérlegelési jogkörben hozott döntés	357
7.3.5. Diszkrécionális döntés és méltányosság	361
VIII. JOGFEJLŐDÉS – AKTÍV ADAPTÁCIÓ A TÁRSADALMI- GAZDASÁGI KIHÍVÁSOKRA: JOGALKOTÁS A MAKROSZINT POLITIKAI KÖZVETÍTETTSÉGÉVEL – ÉS A JOGGYAKORLAT MIKROSZINTJÉN	363
8.1. Expozíció	364
8.2.1. Klasszikusok: Max Weber – a jog varázslat alóli felszabadítása	367
8.2.2. A jogfejlődés fő vonala és a jogi ideáltípusok	367
8.2.3. A jogi racionalitás jelentései	369
8.2.4. Az ideáltípusos megismerés problémái: az empirikus tények teljességéhez és a fejlődéstörténeti rekonstrukcióhoz való viszonya.	371
8.2.5. Kritikai észrevételek: a precedensjog kontinentalizálódása és a kontinentális (EU-) jog esetjogiasodási tendenciája	377
8.2.6. Matriális ellentendenciák és értékelésük a jogfejlődés formális racionalizációjában	380
8.2.7. Weber-értékelés – túl kell lépni Weber (Maine, Pound, Eörsi felé)	383
8.3. Az adaptáció formái és eszközei	390
8.3.1. Jogmegkettőződés – jogi pluralizmus és a régi és új harca a jogfejlődésben	397
8.3.2. Korszakváltásos adaptáció	399
8.3.3. A munkajog liberalizációja: fragmentált munkaerőpiac – flexibilis munkaviszonyok („flexploitation”)	406
8.4. Adaptáció nélküli jogfejlődés: a jog egy hiperciklikusan konstituált magas szelektivitású, autonóm szociális (kommunikatív) rendszer (Gunther Teubner)	409
8.5. A jog fejlettségének helyes jogi mértéke – a végső értékkritérium	414
ÖSSZESÍTETT IRODALOM	417